

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 11 januari 2022

Mål nr

Ö 672-21

ANMÄLARE

Luleå tingsrätt

Box 849

971 26 Luleå

PARTER

Kärande vid tingsrätten

IB

Ombud: Advokat SH

Svarande vid tingsrätten

Svartöns Bygg AB, 556798-4991

Raspgränd 5

973 42 Luleå

Ombud: Advokat JW

SAKEN

Fordran

**BESLUT OM HÄNSKJUTANDE ENLIGT 56 KAP. 13 §
RÄTTEGÅNGSBALKEN**

Luleå tingsrätts beslut 2021-02-03 i mål T 400-20

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förklarar att det för IB inte har funnits en reklamations-skyldighet beträffande prisets skälighet enligt 36 § konsumenttjänstlagen (1985:716). Det hindrar dock inte att en passivitet i fråga om att göra gällande återkrav av betalning kan medföra att rätten till återbetalning går förlorad.

SKÄL**Bakgrund**

1. IB har köpt tjänster av Svartöns Bygg AB i form av renovering av badrum, kök och hall. De avtalade inte om något fast pris utan IB skulle betala skäligt pris i enlighet med 36 § konsumenttjänstlagen (1985:716).
2. Arbetet utfördes under februari och mars 2016. Svartöns Bygg fakturerade IB för arbetet och hon betalade fakturan före förfallodagen.
3. IB har väckt talan vid Luleå tingsrätt och yrkar att Svartöns Bygg ska betala 58 996 kr jämte ränta till henne. Hon gör gällande att det begärda priset, även med viss reduktion som skett avseende en underleverantörs arbete, är oskäligt och yrkar ersättning motsvarande den del av priset som enligt henne överstiger skäligt pris enligt 36 § konsumenttjänstlagen. Hon bestrider att det förelegat en reklamations-skyldighet för henne i fråga om prisets skälighet.

4. Svartöns Bygg har bestritt käromålet och gör gällande att det belopp som IB har betalat inte har överstigit vad som är skäligt pris. Enligt Svartöns Bygg finns det en reklamationsplikt i fråga om prisets skälighet, varför IB har förlorat sin rätt att föra talan på grund av sin passivitet.

5. Tingsrätten har med stöd av 56 kap. 13 § rättegångsbalken hänskjutit följande frågor till Högsta domstolen.

Har det funnits en allmän reklamationsplikt för IB beträffande prisets skälighet enligt 36 § konsumenttjänstlagen då något avtalat pris inte föreligger och det därmed inte finns någon avtalsavvikelse? Det görs inte gällande någon form av avtalsbrott.

Vilken – om någon – betydelse har det om reklamation skett i anslutning till faktureringen, men endast avseende den del av fakturan som avsåg underentreprenörens arbeten?

Vilken betydelse har det att IB betalat hela fakturan, efter nedsättning för underentreprenörens arbeten?

6. Högsta domstolen har beviljat prövningstillstånd avseende frågan om det har funnits en allmän reklamationsplikt för IB beträffande prisets skälighet enligt 36 § konsumenttjänstlagen, då något avtalat pris inte föreligger och det därmed inte finns någon avtalsavvikelse. Prövningstillstånd har inte meddelats för övriga frågor.

Rättslig reglering

Regler om bestämning av pris

7. I den mån ett pris inte följer av avtalet ska en konsument enligt 36 § konsumenttjänstlagen betala vad som är skäligt med hänsyn till tjänstens art, omfattning och utförande, gängse pris eller prisberäkningssätt för motsvarande

tjänster vid avtalstillfället samt omständigheterna i övrigt. Motsvarande regler finns i 35 § konsumentköplagen (1990:932) och 45 § köplagen.

8. En näringsidkare är skyldig att på konsumentens begäran ställa ut en specificerad räkning för tjänsten (40 § konsumenttjänstlagen). Räkningen ska göra det möjligt för konsumenten att bedöma det utförda arbetets art och omfattning. I den mån tjänsten inte har utförts mot fast pris ska det även framgå av räkningen hur priset har beräknats. En konsument ska betala vid anfordran sedan näringsidkaren har utfört tjänsten, om inte annat följer av avtalet. Har konsumenten i tid begärt en specificerad räkning är denne inte skyldig att betala förrän en sådan räkning har kommit konsumenten till handa (41 §).

Allmänt om reklamation

9. Frågan om en part måste ge motparten ett meddelande med visst innehåll för att bibehålla sina rättigheter eller för att kunna göra gällande krav mot motparten uppkommer i en mängd olika situationer.

10. Den typiska reklamationen avser ett meddelande från en part till motparten om ett anspråk på grund av motpartens avtalsbrott. Uteblir en sådan reklamation medför det ofta att rätten att åberopa avtalsbrottet går förlorad eller att rätten att göra gällande vissa, men inte andra, påföljder förloras.

11. Konsumenttjänstlagen innehåller reklamationsbestämmelser rörande näringsidkarens fel eller dröjsmål. Vill konsumenten åberopa att tjänsten är felaktig ska näringsidkaren underrättas inom skälig tid efter det att konsumenten märkt eller borde ha märkt felet (17 § konsumenttjänstlagen). En konsument som inte reklamerar inom skälig tid förlorar typiskt sett rätten att åberopa felet (18 §). Vid näringsidkarens dröjsmål måste konsumenten, för att ha rätt att häva avtalet eller kräva skadestånd, senast inom skälig tid efter

uppdragets avslutande underrätta näringsidkaren om att konsumenten vill åberopa dröjsmålet (26 §).

12. Liksom konsumenttjänstlagen innehåller konsumentköplagen regler om reklamation som normal förutsättning för rätten att göra gällande påföljder vid dröjsmål och fel (se 15 § respektive 23 och 24 §§ konsumentköplagen). Regler om reklamation vid dröjsmål och fel finns också i köplagen (se bl.a. 29, 32, 33, 35 och 39 §§). Inom kontraktsrätten finns många andra regler om reklamation vid avtalsbrott (se exempelvis redogörelsen i ”Flyget till Antalya” NJA 2018 s. 127).

13. De nu angivna reglerna och principerna gäller dock reklamations-skyldighet vid motpartens kontraktsbrott. De kan inte läggas till grund för bedömningen att en motsvarande meddelandeskyldighet ska finnas för andra situationer. Det gäller bl.a. för sådana fall som det förevarande, där parterna tvistar om vad som ska anses vara det skäliga priset för en utförd tjänst.

Andra regler om meddelandeskyldighet i det köprättsliga systemet

14. Vid utrönandet av om det finns en meddelandeskyldighet när uttryckliga regler saknas får ledning sökas i allmänna obligationsrättsliga principer och vad som gäller för närliggande avtalstyper. Den köprättsliga regleringen är då av särskilt intresse (se ”De ingjutna rören” NJA 2018 s. 653 p. 21).

15. Inom köprätten finns regler med krav på meddelanden – också de ofta benämnda reklamationer – för att den meddelande parten inte ska bli skadeståndsskyldig eller som förutsättning för att rättigheter inte ska gå förlorade.

16. Exempel på det förstnämnda finns i 28 och 61 §§ köplagen. Det framgår av 28 § att säljaren, om denne hindras att fullgöra köpet i rätt tid, ska

lämna köparen meddelande om hindret och dess inverkan på möjligheterna till fullgörelse. Om köparen inte får ett sådant meddelande inom skälig tid efter det att säljaren har fått eller borde ha fått kännedom om hindret, har köparen rätt till ersättning för den skada som kunde ha undvikits om köparen hade fått meddelandet i tid. Enligt 61 § tredje stycket ska den som inställer fullgörelsen eller hindrar att varan lämnas ut genast meddela motparten detta. Om han eller hon inte gör det, har motparten rätt till ersättning för den skada som motparten lider genom att ett sådant meddelande inte har lämnats i tid.

17. Ett annat exempel är regleringen i 24 § köplagen. Av paragrafen framgår att när säljaren frågar om köparen trots dröjsmålet godtar avlämnande inom en viss tid eller om säljaren meddelar att han eller hon kommer att fullgöra köpet inom en viss tid, måste köparen svara inom skälig tid efter det att han eller hon har fått frågan eller meddelandet. Lämnas inte ett sådant svar i tid förlorar köparen rätten att häva köpet om säljaren fullgör köpet inom den tid som han eller hon har angett. (Jfr 23 § där köparens passivitet kan leda till förlust av rätten att kräva fullgörelse.)

18. Ytterligare ett exempel på meddelandeskyldighet i köplagen ges i 47 §, som anger att om köparen har fått en räkning (faktura) är köparen som huvudregel bunden av det pris som angetts i räkningen om inte köparen inom skälig tid meddelar säljaren att köparen inte godkänner priset. Meddelandet neutraliserar alltså här bevisbetydelsen av fakturan. Skulle emellertid köparen inte meddela säljaren i tid får köparen bevisbördan för omständigheter som kan göra att köparen trots fakturapriset inte behöver betala det fakturerade priset. Det pris som anges i fakturan behöver vid uteblivet meddelande inte betalas om ett lägre pris följer av avtalet eller om det fordrade beloppet är oskäligt. En underlåten invändning mot priset leder alltså inte till bundenhet till det begärda priset, men köparen måste som huvudregel i den situationen bevisa att ett lägre pris följer av avtalet. (Se ”Slangfabriken” NJA 1996 s. 663;

jfr Jan Ramberg och Johnny Herre, Köplagen. En kommentar, 3 uppl. 2019, s. 429 f.)

19. En fråga är om detta ska anses gälla analogt också vid köp reglerade av konsumenttjänstlagen eller konsumentköplagen.

Ska 47 § köplagen tillämpas analogt vid konsumentköp och konsumenttjänster?

20. En bestämmelse om meddelandeskyldighet för att inte bli bunden av ett pris i en räkning fanns redan i 1905 års köplag (6 §). I den paragrafen angavs att köparen hade en skyldighet att så snart det kunde ske meddela säljaren att priset inte godkändes. Detta gällde dock inte om köparen kunde visa att lägre pris hade blivit bestämt eller att det som fordrades var uppenbart orimligt. Mot bakgrund av de undantag som fanns från bundenheten, innebar i praktiken underlåtenheten att framställa anmärkningar mot priset en omkastning av bevisbördan till köparens nackdel. Om köparen inte kunde bevisa vad som var avtalat pris riskerade köparen alltså vid uteblivet meddelande att få betala ett pris som översteg det gängse priset eftersom köparen skulle betala vad säljaren begärde, så länge detta inte var uppenbart orimligt.

21. Paragrafen gällde endast vid handelsköp – dvs. köp mellan näringsidkare – men det ansågs att den i viss utsträckning kunde tillämpas analogt även vid civila köp – bl.a. köp mellan privatpersoner och sådana köp som nu betecknas som konsumentköp – om det förelåg särskilda omständigheter. Det kunde dock i dessa fall inte ställas lika stora krav på köparen att reagera mot priset som i kommersiella förhållanden. Men om köparen först efter lång tid gjorde anmärkning mot priset kunde en sådan invändning ofta lämnas utan avseende. (Se Tore Almén och Rudolf Eklund, Om köp och byte av lös egendom, 4 uppl. 1960, s. 84 ff.)

22. I förarbetena till konsumentköplagen angavs uttryckligen att någon regel som i princip byggde på 6 § i äldre köplagen inte skulle tas upp i konsumentköplagen och att en sådan regel inte heller skulle kunna tillämpas analogt på konsumentköp (se SOU 1984:25 s. 201; se även köplagsförslaget SOU 1976:66 s. 137 f.). Frågan om en analog tillämpning av den regeln i köplagen för konsumenttjänsternas del behandlades inte i förarbetena till konsumenttjänstlagen.

23. Redan av lagstiftningshistoriken kan man dra slutsatsen att 47 § köplagen inte ska tillämpas analogt när konsumentköplagen är tillämplig. Det saknas skäl att göra en annan bedömning för konsumenttjänsternas del. Allmänt sett gäller därför att det ankommer på näringsidkaren att bevisa de omständigheter som medför att ett begärt pris är skäligt (se för konsumenttjänstlagens del ”Gripenhus” NJA 2016 s. 1011). Ett uteblivet meddelande (en reklamation) om att fakturapriset inte godkänns av konsumenten medför därför inte någon bevisverkan avseende skäligheten i det fakturerade priset.

Allmänna passivitetsgrundsatser

24. Många avtal, särskilt sådana som gäller under längre tid och som rymmer ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, förutsätter en lojal samverkan mellan parterna under avtalstiden. I det ligger bl.a. att parterna har en skyldighet att i vissa för avtalet väsentliga delar lämna varandra upplysningar eller klargöra sin uppfattning i olika avseenden.

25. Förlust av en rättighet på grund av passivitet kan inträda enligt allmänna principer på förmögenhetsrättens område (jfr ”Kravmjölken” NJA 2017 s. 203).

26. I rättsfallet ”Restaurang Pelé” NJA 2002 s. 630 uttalade Högsta domstolen att det normalt inte finns någon skyldighet för en säljare, som mottagit en reklamation från köparen om fel i varan, att väcka talan om

betalning inom viss tid för att undgå att fordringen på betalning faller bort och att detta borde gälla också vid entreprenad. Domstolen konstaterade samtidigt att det kan finnas en skyldighet att ge besked om att ett anspråk görs gällande när en part vet att den andra parten inrättar sig på visst sätt i förlitan på en rättslig bedömning som är felaktig (jfr 6 § andra stycket avtalslagen).

27. En sådan skyldighet kan också finnas när en part har gett motparten intrycket att parten eftergett sin rätt (jfr t.ex. ”Pantsättarens passivitet” NJA 1961 s. 26) eller när en part under mycket lång tid underlåtit att göra sin rätt gällande (se t.ex. ”Bodelning efter 24 år” NJA 1993 s. 570). Det gäller bl.a. när den andra parten haft fog för sin uppfattning att parternas mellanhavanden var slutligt reglerade (se bl.a. ”Leksaksaffären i Vimmerby” NJA 2018 s. 171 och ”Restaurang Pelé” NJA 2002 s. 630).

Passivitet och betalning av ett för högt belopp

28. Högsta domstolen har i några avgöranden adresserat frågan om en köpare eller annan gäldenär som har betalat ett för högt belopp ska anses ha rätt att få tillbaka det överskjutande beloppet även om det har gått en längre tid mellan betalningen och återkravet.

29. Enligt rättsfallet ”Tryckerimomsen I” NJA 2015 s. 1072 kan en betalningsmottagare anses ha rätt att behålla en betalning som skett utan rättsgrund, exempelvis när gäldenären erlagt ett högre belopp än som egentligen skulle ha betalats. Så är fallet om betalningsmottagaren dels har haft befogad anledning att tro att han eller hon hade rätt till de mottagna medlen, dels i fortsatt befogad god tro har inrättat sig efter detta. När det gäller kravet på inrättande är enligt domstolen ofta den tid som har förflutit sedan betalningen gjordes av stor betydelse. Utöver dessa krav gäller som förutsättning att det vid en övergripande intresseavvägning ska framstå som motiverat att betalaren ska förlora sin återkravs rätt. Vilket av de motstående

intressena som förtjänar företräde beror på många faktorer som kan skifta från fall till fall. De förhållanden som ska beaktas vid avvägningen kan också vara andra än de som hänför sig till godtroskravet respektive inrättandekravet.

30. I rättsfallet ”Stångåstaden” NJA 1989 s. 224, som rörde en situation där en konsument vid en konsumententreprenad i efterhand framförde ett återkrav på för mycket erlagd betalning, tillämpades principerna bakom läran om *condictio indebiti*. Konsumenten ansågs ha rätt att kräva återbetalning trots att kravet framställdes först två och ett halvt år efter den sista betalningen. Högsta domstolen framhöll bl.a. att en betalningsmottagare inte kan ställa samma krav på omdöme och aktivitet vid betalning från en konsument som kan ställas på en näringsidkare; paralleller med olika lagregler om reklamation och preskription fick anses ha ett begränsat värde, eftersom det gällde frågan om en betalare skulle gå miste om sin rätt utan stöd av lag.

31. Också rättsfallet ”Ränteskruven” NJA 2005 s. 142 har betydelse i sammanhanget. En leasetagare hade betalat för hög leasingavgift och därför krävt återbetalning av överdebiteringarna. Återbetalningsskyldighet bestreds med hänvisning till att leasetagaren hade reklamerat för sent. Högsta domstolen uttalade att när det gäller att bedöma hur lång tid efter betalningen betalaren kan vara passiv utan att gå miste om sin rätt till återbetalning får det anses vara en allmän princip att en köpare eller beställare, som vill göra gällande anspråk på grund av fel eller brist, har att reklamera utan oskäligt uppehåll efter det han märkt eller bort märka felet respektive bristen. När betalaren är en näringsidkare måste enligt domstolen krävas en snabbare reaktion än när det handlar om konsumentförhållanden. Eftersom leasetagaren riktat ett återkrav mot motparten så snart denne insett att det förekommit överdebiteringar ansågs återkravet ha framställts inom skälig tid.

32. Det framgår av dessa avgöranden att det kan finnas en skyldighet att framställa återkrav inom viss tid för att den rätten ska vara bibehållen. Inom

vilken tid ett återkrav ska göras beror emellertid på omständigheterna i det enskilda fallet och kan, särskilt i konsumenttransaktioner, utsträckas till avsevärt längre tider än vad som i regel är fallet vid en reklamationskyldighet på grund av avtalsbrott. En utgångspunkt bör vara att en konsument i denna situation ska ges rimlig tid att överväga sin situation; samtidigt gäller att ju längre tid betalaren dröjer med sitt återkrav, desto större skäl har mottagaren att tro att betalningen är definitiv.

Svaret på den hänskjutna frågan

33. Det anförda leder fram till slutsatsen att det för IB inte har funnits en reklamationskyldighet beträffande prisets skälighet enligt 36 § konsumenttjänstlagen. Det hindrar dock inte att en passivitet i fråga om att göra gällande återkrav av betalning kan medföra att rätten till återbetalning går förlorad.

34. Den hänskjutna frågan ska besvaras i enlighet med detta.

I avgörandet har deltagit justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Eric M. Runesson och Stefan Reimer (referent)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Malin Falkmer